

Úgy kezdődik Fontane regénye, akár a mese: „A Ruppin grófság északi részén, közvetlenül a mecklenburgi határ mentén, a Granssee nevű városkától Rheinsbergig (sőt még azon is túl) tavak több mérföldnyi láncolata húzódik végig a ritkán lakott, erdős területen, amelyen csak itt-ott akad néhány öreg falu...” — S e valószínűtlenül valóságos tájon van a

TÓPARTI KASTÉLY.

A regény címe az egyik helyszínré utal, egy régi vágású porosz junker, Dubslav von Stechlin től itt élte utolsó éveit, míg fia Berlinben él a junkerek hivatásán. A hivatás gyakorlásából ugyan semmit nem láthatunk, csak hallunk felőle egy kikülföldes kapcsán, amely fényes katonadiplomáciai pályára ígértes kezdetének látszik, de e valóban is ott sejtik a valószínűtlen, hiszen nem tart már sokáig a junkerboldogság.

A századvégen időzhetünk Fontane utolsó regénye jóvoltából. Társasági élet halvány színeinek sora perog; komor háttér és habkönnyű légkör ritmikusan váltja egymást; vén katonák és ifjú grófnők társaságában, mindig társalgás közepette látjuk az ifjabb von Stechlin; fölösleges emberek körein időzünk, s a dialógusok (a porosz öntudat jegyében) mit sem árulnak el a fölöslegességből. Magabiztos emberek, a tradíció őrzői reflektálják a világot, s időnként — főként az öregek — meg-megcsóválják a fejüket a távolból sejlő változásokról híreket kapván, mert minek is akar megváltozni ez az abszolút állammá — már-már szellemű (Hegel) — elvonatkoztatott világ. Stechlinnek hívják a tavat, az erdőt, a falut, annak a kastélyt is, ahol a szolgálton kívüli őrnagy, személyzete társaságában, patriarchális életét éli, s ha Woldemar, az ifjabb von Stechlin megtér atyja hajlékába, erőt meríthet ebből az ál-

landóságából. A boldogságot azonban egy avított berlini házban találja meg, ahol az ifjú grófnők, különösen a leendő sógornő, Melusine, vibráló nyugtalanságot elegyítenek az állandóságba. — Fontane regényében semmi nem történik, csak folyton társalognak, de ez a társalgás függöny, amely a csöndre hull; s e csönd az öreg von Stechlin halálát ígéri. Halálát egyben az életformának is, a soha többé vissza nem hozható időnek. Fontane utolsó regényének poézise Dubslav von Stechlin észrevétlenül közelgő halála, mert e sírba hullás nem egy emberé; korszak és életstílus halála. — A regényt az *Európa* adta ki.

Világok és életformák (stílusok) végidején, mikor új szelek nyögöttek az ősi fákat, mindig akadnak, akik írásba foglalják a mulandót. A híres erdélyi emlékirás is ilyen végidő, új kezdet következménye. Apor Péter

METAMORPHOSIS TRANSYLVANIAE

című emlékirását a *Kriterion* Téka sorozatában találja az olvasó, és vezetője Kócziány László; ő írta a kötet előszavát, s ebből minden szükséges megtudható. A többit nyugodtan rá lehet bízni Apor Péter szövegére, mert ha egyszer belebonyolódunk, ki nem forgunk belőle, míg a végére nem jártunk.

Mai terminológiával szólva, Apor szövegében etnoszociográfiát olvashatunk. Erdély átváltozása a XVII—XVIII. században, ahogy ezt Apor Péter közelről látta, a tárgyak és a tárgyakhoz való viszony nagyságrendjében kínálja az egykor voltat a mai szemléletnek, s ez ellenállhatatlan élmény. A hintók és a lakodalmak részletes leírása, a leírásban hánykolódó, tajtékozó nyelv oly szuggesztív hatást tesz, hogy az is benne van ebben az emlékirásban, amiről a belefeledkező szerző szót sem ejt. Mert nem az egész világról beszél Apor Péter, de ha tárgyi zsűfoltagságával kapcsolatba kerültünk, a felszín nyüzsgése az egészet is képes érzékelteni. Ez itt nemcsak „Transylvania” átváltozása, mert ez maga a *Theatrum Mundi*, a barokk világszínpad, a XVII. és XVIII. századi ember világa és maga a barokk világlék.

Lehet, hogy a disztigvált (afektáló) irodalmi műveltségben szenvelő megcsóválja a fejét a

VENDÉGLŐS KÖNYV

látán, de a vendéglősök által közreadott Krúdy-válogatásnak már azért is örülünk, hogy az afektálókat meghökkeníti. Néhány recept a múltból, ahogy azt egy-egy Krúdy-novella lejegyzí. S a novellában nemcsak a receptet, hanem a szituációt is megtaláljuk. A kulináris örömök kultuszát, a figurát, aki e kultusz szertartásmestere.

Az ételkészítés avatott leírását az idő szokta irodalomáma emelni. Ezt tapasztalja az ember, ha régi ételrecept-gyűjteményeket olvas. Az ételreceptek ugyanis többet képesek megőrizni egy életforma — kultúra — minőségéből, sajátosságából, mint közpészterű, de különben avatott szerzők történelmi, művelődéstörténelmi munkái. A Krúdy-elbeszélések ételreceptbeléjei pedig fityeg hánynak az időre. Krúdy mesteri élethelyzetei egyből az örökbe lövik föl a múlt pillanatát. Apor Péter lakodalmi étrendje után a *Vendéglős könyv* olyan, mintha ételreceptjeit a XVIII. század elején írták volna, holott e században jegyezte le őket Krúdy Gyula.

Cseres Tibor kötetbe gyűjtött vallomásait, emlékezéseit, olvasónaplószerű könyvkritikáit, tárcanovelláit, Simon István vele készített rádióbeszélgetését, Bertha Bulcsu pompás interjúját a *Magvető* kiadásában olvashatjuk. Az ilyen természetű — színes-vegyes — gyűjtemények a szerzők minőségének katalizátorai. Minél je-

lentősebb szellem a szerző, annál inkább kitetszik ez az ő papírszellemeiből. Mert az életmű, a műhely papírszellemeiről van szó az

ELVESZÍTETT

ÉS MEGŐRZÖTT KÉPEK,

meg a hasonló típusú gyűjtemények esetén, s a katalizátor ezáltal remekbe szabott munka, vagyis Cseres Tibor élő irodalmunk egyik legkiválóbb alakja. Nem mondom, ha ez a minősítés már közhely számba menne. De még nem mondtuk eleget a *Hidég napok* és más regények, valamint pár tucat novellaremek szerzőjéről, hogy milyen kitűnő elbeszélőnk ő.

Alkalmi írások elegyednek ön-élettrajzi ihletű vázlatokkal, s elég hamar kiderül, hogy e színes-vegyesek egybefüggenek. Nem azért, mintha Cseresnek különösebben kellett volna törekednie arra, hogy gyűjteményének belső szerkezete legyen. Ez a szerkezet megvan eredendően, a szuverén szemlélet garantálja azt.

Cseres Tibor gyerekkora Erdélyhez kapcsolódik. Meglátszik ez számos írásán. De Cseres a szellem körén otthonosodott ember, s ez határozza meg az íróskat egyesítő, átható szemléletet. S ha van korszerű magyar értelmiségi tudat, azon Cseres Tibor is sokat munkált az elmúlt félszázadban. Nem hiszi ugyan, hogy az ő fejében elfér az a kollektív tudat, amire mindnyájunknak szüksége van, de hogy ő ennek a tudatnak a sűrűjében avatott, azt szelíd és önironikus mosollyal, de nagyon komoly megfontolással adja tudtunkra. S igaz van.

Hogy az ironikus-önironikus meg a súlyos szellemi attitűdöt — a Cseresét — érzékelhesse olvasója, nyissa föl ezt a kötetet, ahol a *Képek a Kassai Kódexről* című reflexiósort találja. — Itt a korszerű honi értelmiségi tudat dolgában életre szóló, ám kedélyes eligazításban lesz része.

Alejo Carpentier műve, az

ELTŰNT NYOMOK,

(Európa) egyike azon regényeknek, amelyek a század világirodalmi színvonalát képviselik. Olyan regény a Carpentieré, amelyet nem a technika avat modern és kiváló munkává, mint annyit, hanem az egyszerű forma, vagyis az írói anyagnak, eszmének és technikának dialektikus organizmusa. Az eszme a kérdésfeltevésben természetesen fog meg. A túlérett civilizáció magát idegen-ségben találó intellektuelleje már nem hiszi, hogy valamely édeni kultúrában, a civilizáció határán túl magára találhat, de ahhoz sincs ereje, hogy ellenálljon a helyzetnek, mikor lehetősége támad a dzsungelbe menni. Ott már-már megtalálja az édent meg az asszonyt, a szerelmet, de ahogy oda lökte a véletlen, ugyanúgy el is sodorja onnan. Visszatér a modern civilizációba, és Rosario — az asszony, aki már csak álom — emléke nem hagyja ugyan nyugton, de nem oldott meg az a kaland semmit. Hacsak az önismerten nem alakított valamit!

„A Kókor, akárcsak a Középkor, még ma is elérhető. Még nyitva állnak előttünk a Romanika nehéz szerelmekkel terhes komor palotái. De mindez nem nekem való...” — ismeri föl Carpentier művész — zenész — hőse. Monológja vita önmagával, vagyis azokkal a magányos intellektuelekkel, akik a modern társadalom szorításából a történelem előtti időbe vágyakoznak vissza, de vissza nincs út. Így ér véget Sziszüfosz vakációja, s megadja magát földadatának. E szerint neki — a művésznek — nemcsak a közvetlen múlt — az érzékletesen, hitelesen megjelenített tegnapot — kell meghaladnia, hanem a mások, a később jövők dalait és formáit is előlegeznie kell...

Bata Imre

zai terméshöz is: érvényesülne vajon önmagában a kedves *Micimackó*, az ironikus *Tamburmajor*, az éles kicsengésű *En nem tudtam azt, kérem...* szerzemények *muzsikája*? Nem világos-e a zene *alárendeltsége* a mi — jó kifejezés ez? — *nívósabb zsánere* *dalainban*? *Fáy András* január 12-én bemutatott *Sanzonalbumában* a *Kalácsa együttes* és a *Nagy László* fordította *Burns-költemény* pompás megzenésítésével példázta dallam és ritmus szükséges egyenjóságát (kár, hogy énekmondjukban nem voltak marészebbek), *Turiák Tibor* és *Rudnai Gábor* (*Elszállt a színes léggömb*), ha kissé epigonszerűen „franciások” is, néhány kitűnő motívummal sejtetik: érzik a követendő utat, akárcsak *Wolf Péter*. Sajnos, az adásból mégis az derül ki, hogy a modoros sejtelmesség vagy az üres pálosz s az áldramaiság uralja a műfajt nálunk, s megszenvedjük a megfelelő énekesek hiányát is. Másrészt: rokonszenves törekvés *József Attilát* s más jelentős poétát dalban népszerűsíteni, de ezt inkább a tarka irodalmi összeállításokban kamatoztassuk, s csak akkor próbálkozzunk vele egyáltalán, ha az ének hatása egyenértékű a szavaltával!

A külföldi slágerpördők közül az első szakmunkásokról szól, a második a természet szépségéről, a harmadik vigasztalásról, a negyedik valóságos útirajzot sűrít szövegébe, rokonszenves politikai felhanggal. A mi (nem költő) szövegíróinknál hiába keresnénk ilyen tematikai sokoldalúságot — tisztelet a kivételnek. Sok fogyatékoságot kell megszüntetni ahhoz, hogy itthoni szanzonjainkból élvezhető, népszerű dal legyen — de talán mindennekelőtt a téves műfaji szemléletet.

Hegedűs Tibor